

Наукова школа політичної лінгвістики

Юрій Ганжуров,
кандидат історичних наук

Нагорна Л. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики. – К.: Світогляд, 2005. – 315 с.

Проблема політичної мови і мовної політики в Україні тривалий час лишалася не тільки очевидною для багатьох суспільствознавців, але й такою, що обминалась дослідниками: вони розуміли, з яким, образно кажучи, Еверестом інтелектуального сходження доведеться мати справу. Саме тому створення фундаментальної монографії „Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики” в контексті соціальної потреби становлення вітчизняної школи комунікативістики можна вважати надзвичайною подією в еволюції форм наукового знання.

Автор книги — доктор історичних наук професор Л. Нагорна своєю працею переконливо довела, що міждисциплінарна варіативність у моделюванні нових напрямів політичних досліджень залежить, передусім, від досвіду і професійної майстерності вченого упорядковувати тезаурус наукових шкіл. Цим, власне, і пояснюється усталена обережність політичної науки щодо освоєння лінгвістичних напрацювань. При цьому, діагностуючи природний страх перед своєрідною модою на міждисциплінарність як звичне побоювання, що внаслідок суміщення різнорідних об'єктів дослідження міждисциплінарність може обернутися своєрідною недодисциплінарністю, Л. Нагорна пропонує оригінальний варіант моделювання політичної лінгвістики як субдисципліни. В його основі — функціональна індексація її складових, коли автор всебічно розкриває об'єднувальну сутність політичної лінгвістики за рахунок включення у її сферу напрацювань етнополітології, лінгвокультурології, соціолінгвістики тощо. Адже саме вони перебувають в епіцентрі міждисциплінарних досліджень, спрямованих на виявлення атрибутів і соціокультурних смислів етнічності і мови, як і механізмів взаємодії етносів і влади [с. 60 – 62].

Не буде перебільшенням твердження, що Л. Нагорна вперше в історії вітчизняної політичної науки застосувала комплексний метод дослідження артикуляції соціальної потреби, зокрема (а, можливо, й

передусім) етнічних мотивацій різними засобами комунікації. Власне, адаптація відстороненої від лексичних визначально-зображуваних рис конкретної спільноти моделі Г. Ласуела до українських реалій на рівні міжінституціональних, соціокультурних, політичних, правових тощо зв'язків актуалізує проблему визначення змістових ознак політичного дискурсу в Україні, його типологічні характеристики у напрямі формування як власне політичної мови, так і спрямування політичного мовлення.

Важливо зазначити, що після виходу у світ монографії Л. Нагорної з'явилися підстави вважати твердження автора про те, що у політичній лінгвістиці досі домінують суто лінгвістичні підходи, які істотно обмежують її евристичні можливості, таким, що залишається актуальним, проте втратило свою наукову недоторканність саме завдяки відповідному дослідженню. Отже, інформаційна ніша в частині постановки проблеми понятійної ідентифікації політичної лінгвістики, визначальних категорій політичної комунікації та методики дискурс-аналізу у визначенні різних моделей функціонування мовних систем у політичному середовищі надійно, а головне — професійно опанована професором Л. Нагорною.

Водночас саме у такий спосіб відчинились двері для тих, хто не наважувався пройти цей шлях першим. Віднині наукова громадськість має досить збалансований понятійний апарат політичної лінгвістики.

Яким чином це вдалося зробити автору монографії? Відповідь, на нашу думку, міститься у родо-видовій демаркації предметного поля дослідження за змістовими, функціональними та конвенціональними ознаками політичного мовлення і мови політики за їх суб'єктно-об'єктними особливостями. Предметне поле політичної лінгвістики автор розглядає як сферу перетину політики й ідентичності, що концентруються навколо мовних проблем. При цьому наголошується: мовна політика в будь-якій державі, особливо в поліетнічній, це не просто регулювання мовного режиму, а балансування на грані різноспрямованих політичних завдань [с. 54].

У такому контексті використання досвіду політичної історії в аспекті мовної артикуляції політичних фігурантів вбачається вдалим і доречним методом ілюстративності авторських тез на користь наявності у політичній мові власного політичного коду і набору ключових слів — ідеологем, оскільки кожне політичне угруповання прагне виробити власну ідеологічно орієнтовану форму мовного спілкування [с. 83]. Така форма, за спостереженням Л. Нагорної, коригується як природою політичного режиму, так і конкретно-історичними умовами структуризації політичного дискурсу. У зв'язку з цим зазначимо, що при порівняльному аналізі комунікаторів політичних режимів автор монографії робить класичний з точки зору майстерності застосування кваліметричного методу спостереження прийом політичної ідентифікації влади за

комунікативною складовою політичної системи (Ф. Рудич). Себто квантифікація політичного мовлення за таких концептів може суттєво коригувати усталені схеми ідентифікації політичних режимів.

По суті, класифікація в частині типології політичних дискурсів (провладний, націоналістичний, комуно-популістський, ліберально-апологетичний, тоталітарно-нігілістичний), яку автор вважає до певної міри умовною [с. 47], можна визначати як цілком структурованою з огляду на еволюцію дискурсу — нова конфігурація людських стосунків не змінює в принципі комунікативну природу людини. Отже, й сам дискурс як продукт соціально-політичного розвитку завжди може бути ідентифікованим за згаданою класифікацією. При цьому зауважимо, що автор монографії влучно доводить таку закономірність: промовисті паралелі на рівні лексем відомих персоналій легко долають хронологічні паркани, що ґрунтуються на помилкових припущеннях історичної некоректності. Широка палітра комунікативних актів діагностики владних моделей на різних етапах не лише політичної історії України доводить стійку кореляцію між традицією і новацією.

Як слушно зазначає Л. Нагорна, мовні процеси розвиваються за своїми законами, відображаючи не стільки міру державного втручання, скільки ступінь відповідальності тим реальним ідентифікаційним кодам, які переважають у даному суспільстві [с. 142]. Узагальнена цінність висловленої думки полягає передовсім у тому, що її автор має вагомий арсенал розтлумачення цього твердження на прикладах політичної історії України. Це, до речі, є уроком для політологів, чия сміливість та неупередженість суджень ґрунтується чомусь лише на запозиченнях із зарубіжних джерел — дається взнаки внутрішній цензор, який скеровує пошук наукової істини на терени комфортної безвідповідальності під надійним прикриттям відстороненого авторства джерельної бази.

У тому, що монографія Л. Нагорної демонструє якісно інший рівень опрацювання фактичного матеріалу, можна пересвідчитися, уважно вивчивши авторську систему індексів посилань: питома вага фактів вітчизняного походження, які виступають предметом аналітично-синтетичної критики, є домінуючою. Отже, йдеться про справді принциповий прорив в оцінюванні, узагальненні та структуризації інформаційних складових системи політичної комунікації України. І полягає він навіть не в авторській майстерності адаптації понять „фрейми”, „скрипти”, „когнітивні карти” тощо, котрі позначають смислові комбінації для з’ясування загального, часткового та особливого в сутності „оксамитової” монологічності Л. Кучми та „помаранчевої” гіпнотичності карнавальної ходи передвиборчих акцій В. Ющенка [с. 105, 114, 116]. Важливо, що розважлива метафоричність в оцінках поліваріативності політичної лінгвістики як форми міжінституціональних зв’язків, з одного боку, та вербальної сублимації електоральної поведінки з іншого, утворює

цілком оригінальну схему, що її застосовує Л. Нагорна для визначення рівня коливання соціуму на стилістичних терезах від дискурсивної нетерпимості до толерантності. І коли автор нагадує нам лексеми політичного мовлення передвиборчих перегонів на кшталт зображальних засобів військової тематики („солдати”, „комісари”, „десанти”, „вибухівка”, „стояти на смерть” тощо), то відповідь на причини поширення такого метафоричного мілітаризму й агресивності пропонується віднайти у масовокомунікативній природі політичної культури наших громадян. Саме через це вагомою вбачається думка Л. Нагорної, що перевести стилістику активної нетерпимості у дискурс толерантності — важливе завдання політичної еліти, від чого, зрештою, залежатиме доля демократії в Україні [с. 127].

При цьому варто усвідомлювати, що за браком консенсусу народу рушійною силою демократичного процесу може стати консенсус еліт, що прагнуть до консолідації суспільства (М. Михальченко). Тому має рацію Л. Нагорна, коли пише про соціальну потребу вміння політичних еліт домовлятися. Водночас сам спосіб моделювання мовлення ґрунтуватиметься на засадах співвідношення мовного суверенітету і громадянської ідентичності, оскільки мовна політика це, насамперед, турбота про культуру мови і культурний простір [с. 238]. У зв'язку з цим постає питання про складові такого простору і мотивації його артикуляції засобами політичної лінгвістики.

Висновок вченої про те, що мова майже завжди стоїть на першому місці серед маркерів, навколо яких концентрується етнічна солідарність, актуалізує питання стратифікації електоральної активності у виборчому процесі. Тому вбачається вчасним і конче важливим окреслення автором монографії наукового простору соціолінгвістики — дослідження мовлення у зв'язку із соціальним контекстом [с. 244]. Проте сам перебіг політичних подій в Україні, які не набули належного осмислення в контексті балансу доволі примітивного трактування навколумовних проблем по лінії Дніпра, з одного боку, та неупередженого аналізу причин існування мовних пріоритетів у сучасній Україні, з іншого боку, залишає цю проблему відкритою для політологів. Власне, сам факт домінування в українському суспільстві спрощених емоційних підходів до оцінок двомовності, можливо, є свідченням актуальності питання толерантності тлумачення цієї проблеми на рівні масової свідомості. Отже, ресурс політичного мовлення та механізми його застосування в процесі парламентських виборів засвідчать не лише високопрофесійний рівень оцінки Л. Нагорною соціальної дієздатності політичної лінгвістики, а й перспективи її еволюції в комунікативній складовій політичній системі України.